

УДК 351:339.5:620

Андронов Володимир Анатолійович

проректор з наукової роботи
Національного університету цивільного захисту України,
доктор технічних наук, професор

Улида Вадим Юрійович

здобувач Навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України

ДЕРЖАВНА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

***Анотація.** У статті сформульовано теоретичні засади розроблення державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики. Проаналізовано різновиди заходів державної політики у цій сфері, окреслено спеціальні принципи та ключові пріоритети формування державної зовнішньоекономічної політики в сфері електроенергетики.*

***Ключові слова:** зовнішньоекономічна політика у сфері електроенергетики, заходи державної політики, ринок електроенергії в Україні.*

Андронов В.А., Улида В.Ю. Государственная внешнеэкономическая политика в сфере электроэнергетики

***Аннотация.** В статье сформулированы теоретические основы разработки государственной внешнеэкономической политики в сфере электроэнергетики. Проанализированы виды мероприятий государственной политики в этой сфере, определены специальные принципы и ключевые приоритеты формирования государственной внешнеэкономической политики в сфере электроэнергетики.*

***Ключевые слова:** внешнеэкономическая политика в сфере электроэнергетики, мероприятия государственной политики, рынок электроэнергии в Украине.*

Andrnov V.A., Ulida V.Yu. State foreign policy in the sphere of electric power industry

***Annotation.** The paper formulated theoretical bases of development of the state foreign policy in the electricity sector. Analyzed the types of policy measures in this area, outlines specific principles and key priorities for the formation of state foreign policy in the electricity sector.*

***Key words:** foreign policy in the electricity sector, government policies, the electricity market in Ukraine.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Об'єктивна потреба формування державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики зумовлена чинниками, які визначаються такими ключовими особливостями функціонування зазначеної сфери:

– електроенергетика є провідною інфраструктурною та життєзабезпечувальною складовою національної економіки;

– наявність низки бар'єрів, що перешкоджають ефективній зовнішньоекономічній діяльності у сфері електроенергетики, зокрема експорту електроенергії до країн ЄС;

– присутність у сфері електроенергетики монополій природного походження, зокрема тих, діяльність яких орієнтована на реалізацію електроенергії компаніям-експортерам;

– потреба в модернізації генерувальних потужностей енергокомпаній та магістралей електропередачі, зокрема міждержавного значення;

– потреба здійснення лібералізації та переходу до повномасштабного ринку електроенергії в Україні;

– об'єктивна потреба в координації довгострокових планів розвитку вітчизняного та європейського ринків електроенергії;

– забруднення навколишнього середовища через роботу енергогенерувального устаткування електростанцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики на сучасному етапі присвячено багато наукових праць, зокрема таких учених, як І. Заремба [5], А. Праховник [7], О. Ставицька [9], Б. Слупський [8] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте відкритим залишається питання окреслення наукових основ розроблення відповідного напрямку державної зовнішньоекономічної політики.

Формулювання цілей статті. Виходячи з визначеної актуальності роботи, її метою є формулювання теоретичних засад розроблення державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики.

Для досягнення поставленої мети в роботі потрібно вирішити такі завдання:

– проаналізувати наявні різновиди заходів державної політики у сфері електроенергетики, визначених у вітчизняній нормативно-правовій базі та науковій літературі;

– окреслити спеціальні принципи та ключові пріоритети формування державної зовнішньоекономічної політики в сфері електроенергетики;

– визначити мету та завдання державної зовнішньоекономічної політики в сфері електроенергетики.

Виклад основного матеріалу. Ефективна зовнішньоекономічна діяльність у сфері електроенергетики є можливою за наявності формування відповідної державної політики в контексті:

– здійснення регулювання та контролю функціонування природних монополій, діяльність яких орієнтована на реалізацію електроенергії компаніям-експортерам і здійснення оперативно-диспетчерського управління процесом передання електроенергії через міждержавні магістралі;

– формування сприятливих умов для розвитку конкуренції серед компаній, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність у сфері електроенергетики;

– управління державною власністю у сфері електроенергетики, зокрема стосовно пакетів акцій енергокомпаній, що належать державі;

– розроблення й упровадження комплексних державних програм щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності у сфері електроенергетики;

– підтримки державою інвестиційної діяльності з метою модернізації генерувальних потужностей енергокомпаній, а також обладнання магістралей електропередач, зокрема ліній міждержавного значення;

– забезпечення енергетичної безпеки держави;

– дотримання надійності та якості експорту електроенергії, зокрема до країн ЄС з Бурштинського енергоострова;

– управління природоохоронною діяльністю у сфері електроенергетики, зокрема в контексті негативного ставлення ЄС до атомних електростанцій;

– формування раціональної тарифної політики щодо закупівлі електроенергії компаніями, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність у сфері електроенергетики, зокрема її експорт;

– ліцензування діяльності, пов'язаної з виробництвом (за допомогою традиційних та альтернативних методів), переданням, постачанням електричної енергії, а також її реалізацією на експорт.

Проте на сучасному етапі у вітчизняних нормативно-правових актах і науковій літературі відсутнє поняття «державна політика зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики».

Існують лише подібні поняття, зокрема одним із них є термін *державна політика в електроенергетиці*. Так, слід звернути увагу на встановлені у ст. 5 «Державна політика в електроенергетиці» Закону України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 № 575/97-ВР її відповідні принципи:

– здійснення державного регулювання діяльності в сфері електроенергетики;

– формування сприятливих умов для безпечної експлуатації електроенергетичних об'єктів;

– забезпечення оптимального використання палива й енергії;

– дотримання всіма суб'єктами, діяльність яких стосується виробництва, передання, постачання, розподілу та використання електроенергії, єдиних правил, стандартів і норм, установлених державою;

– сприяння процесам розвитку та вдосконалення електроенергетичного технічного рівня;

– підвищення рівня екологічної безпеки електроенергетичних об'єктів;

– забезпечення захисту прав та інтересів споживачів електроенергії;

– збереження цілісного стану об'єднаної енергетичної системи (далі – ОЕС) України, а також забезпечення її ефективного та надійного функціонування;

– підтримка єдиного централізованого оперативного-технологічного управління ОЕС України;

– формування сприятливих умов для розвитку конкуренції на електроенергетичному ринку;

– підготовка висококваліфікованих кадрів для електроенергетичної сфери;

– активізація наукових досліджень у сфері електроенергетики;

– підтримка стабільності щодо фінансового стану електроенергетичної сфери;

– забезпечення належного рівня відповідальності учасників відносин на електроенергетичному ринку;

– формування сприятливих умов для розвитку альтернативної енергетики як екологічно чистої та безпаливної підгалузі енергетики через запровадження «зеленого» тарифу;

– забезпечення сплати за всю вироблену електроенергію електростанціям, які спеціалізуються на її виробництві з використанням альтернативних джерел енергії, виключно у грошовій формі, без використання різнохарактерних типів заліків погашення заборгованості [3].

Крім того в Законі України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 № 74/94-ВР використовується таке поняття, як «енергозбережна політика», під якою розуміється регулювання процесів, що стосуються «видобування, перероблення, транспортування, зберігання, виробництва, розподілу та використання паливно-енергетичних ресурсів» у контексті їх адміністративно-правового і фінансово-економічного регулювання з метою раціоналізації та економії витрачання енергоресурсів [4].

Також на нинішньому етапі багато уваги приділяється державній політиці у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива. Так, з метою забезпечення її реалізації відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 676 було створено Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України [6].

Якщо підвести підсумок аналізу нормативно-правової бази щодо різновидів державної політики у сфері електроенергетики, то здебільшого на сучасному етапі вони стосуються вирішення питань енергозбереження й енергоефективності.

Що стосується наукової літератури, то на сучасному етапі питанням державної політики енергозбереження та енергоефективності присвячено праці багатьох учених. Так, базові принципи політики енергозбереження відбито в наукових працях С. Денисюка та М. Ковалка. Учені докладно висвітлюють науково-організаційні засади політики енергозбереження (зокрема у сфері електроенергетики) та системи державного регулювання енергозбереження. При цьому значну увагу приділяють питанням реалізації енергетичної й екологічної політики в умовах розвитку глобалізаційних процесів і створення сприятливих умов для залучення інвестицій до сфери енергетики, зокрема в електроенергетику [1].

С. Єрмілов вважає, що створення якісно нової державної політики енергоефективності передбачає зміну форм, методів і принципів системи державного управління, та робить акцент на економічно обґрунтованому енергетичному менеджменті в контексті переходу до «ресурсозберігаючого та енергоефективного типу соціально-економічного розвитку держави» [2].

А. Праховник у своїх наукових доробках аналізує пріоритетні напрямки та перешкоди реалізації політики енергоефективності [7].

О. Ставицька досліджує ключові тенденції, що спостерігаються в енергетичній політиці України. При цьому автор робить акцент на потребі

формування дієвих механізмів державного регулювання в паливно-енергетичній сфері, зокрема в електроенергетиці, шляхом удосконалення різнохарактерних компонентів економічної політики з прийняттям до уваги інтересів виробників і споживачів енергетичних ресурсів, а також забезпечення належного захисту внутрішнього ринку електроенергії [9].

І. Заремба розглядає загальну сутність питань раціоналізації процесів енергозабезпечення України та шляхи вирішення зазначених проблем у контексті забезпечення енергетичної безпеки держави. Учений обґрунтовує низку пропозицій щодо оптимізації структури енергоспоживання й енергозабезпечення України, а також ефективного використання потужностей системи, через яку здійснюється транспортування енергоносіїв. Крім того, І. Зарембою було розроблено низку рекомендацій щодо енергозбереження та виділено перспективні напрямки організації співробітництва України в сфері енергетики на міжнародному рівні, що водночас сприятиме підвищенню рівня енергетичної безпеки держави [5].

Загалом аналіз наукових праць вітчизняних учених підтверджує актуальність і потребу вирішення проблем щодо енергоефективності та енергозбереження, зокрема у сфері електроенергетики, на сучасному етапі.

На окрему увагу заслуговує цінова та тарифна політики у сфері електроенергетики. Відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 10.09.2014 № 715/2014 регулювання цін (тарифів) на товари та послуги, що надаються суб'єктами природних монополій, які функціонують в межах паливно-енергетичного комплексу України, здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП). НКРЕКП виконує цю функцію відповідно до вимог чинного законодавства, зокрема з метою забезпечення балансу економічних інтересів виробників і споживачів електроенергії, а також на основі

принципу забезпечення відшкодування економічно обґрунтованих витрат на виробництво, передання та постачання електроенергії з боку споживачів повною мірою [11].

Таким чином, цінову та тарифну політику в сфері електроенергетики можна визначити як систему заходів, призначених для реалізації визначених державних стратегій соціально-економічного характеру через здійснення регулювання й контролю цін і тарифів на електроенергію. При цьому потрібно взяти до уваги правові, економічні й організаційні основи державного регулювання тарифів і цін на електроенергію.

Загальними цілями формування цінової та тарифної політики у сфері електроенергетики є такі:

- захист споживчих економічних інтересів від монопольного підвищення тарифів на електроенергію (зокрема це стосується зарубіжних споживачів електроенергії);

- розроблення механізму узгодження економічних інтересів виробників і споживачів електроенергії;

- сприяння розвитку конкурентних відносин у сфері електроенергетики, зокрема щодо зовнішньоекономічної діяльності, для мінімізації тарифів і цін на електроенергію (зокрема на зовнішньому ринку);

- використання стимулів економічного характеру з метою забезпечення використання енергозберіжливих технологій у виробництві з метою підтримки енергетичної безпеки;

- створення сприятливих умов для рівного доступу виробників електроенергії до ОРЕ, а її експортерам – для участі в річному аукціоні для забезпечення доступу до пропускної спроможності електричних магістралей міждержавного значення.

Виходячи з цього, у процесі формування державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики слід визначити такі спеціальні принципи:

– створення умов для енергозбереження та енергоефективності на внутрішньому ринку з метою розширення експорту електроенергії;

– забезпечення максимальної прозорості зовнішньоекономічної діяльності у сфері електроенергетики з метою залучення вітчизняного та зарубіжного інвестиційного капіталу до сфери електроенергетики України;

– наближення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері електроенергетики до вимог і стандартів ЄС з метою активізації міждержавного співробітництва, зокрема інтеграції України до Союзу Координації Передавання Електроенергії.

При цьому ключовими пріоритетами державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики є забезпечення енергетичної безпеки держави та супутнє підвищення ВВП через збільшення обсягів експорту електроенергії.

У процесі досягнення пріоритетних цілей державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики потрібно вирішити такі завдання:

- здійснити необхідні перетворення у сфері електроенергетики для переходу до повномасштабного лібералізованого конкурентного ринку;

- максимально завантажити генерувальні потужності підприємств сфери електроенергетики;

- підвищити ефективність використання та споживання електричної енергії на внутрішньому ринку, зокрема впровадивши збереження енергоносіїв у виробництві та галузях, що активно споживають електричну енергію;

- поступово впроваджувати альтернативну енергетику;

- зменшити техногенне навантаження сфери електроенергетики на навколишнє середовище;

- формувати дієве нормативно-правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності у сфері електроенергетики відповідно до вимог ЄС;

- реформувати систему органів державного регулювання у сфері електроенергетики, зокрема виділивши роль департаментів Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України, діяльність яких орієнтована на зовнішньоекономічні відносини у сфері енергетики;
- забезпечити інтеграцію України до сектору енергетики ЄС;
- створити сприятливі умови для залучення інвестицій у сферу електроенергетики.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, у результаті проведення цього дослідження було отримано такі висновки.

1. Аналіз чинних різновидів державної політики у сфері електроенергетики, що визначаються у вітчизняній нормативно-правовій базі та науковій літературі, дозволив відзначити, що на сучасному етапі в цьому контексті виділяють такі, як «державна політика в електроенергетиці», «енергозбережна політика», «політика енергоефективності», «державна політика у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива». Водночас означені поняття дають підставу стверджувати, що державна зовнішньоекономічна політика у сфері електроенергетики має ґрунтуватися на державній політиці енергозбереження та енергоефективності з урахуванням принципів і пріоритетів цінової та тарифної політики, виходячи з потреби підтримки внутрішньої енергетичної безпеки держави та ефективно організації експортних операцій щодо електроенергії.

2. Визначено, що спеціальні принципи формування державної зовнішньоекономічної політики у сфері електроенергетики мають зіставлятися з такими її ключовими пріоритетами, як забезпечення енергетичної безпеки держави та супутнє підвищення ВВП за рахунок збільшення обсягів експорту електроенергії.

3. Окреслено завдання державної зовнішньоекономічної політики в сфері електроенергетики, які ґрунтуються на потребі реформування

державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері електроенергетики з метою залучення інвестиційного капіталу та забезпечення інтеграції до енергосистем ЄС.

Перспективи подальших розвідок. Означені вище положення потребують подальшого більш докладного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Денисюк С. П. Особливості реалізації політики енергоефективності – пріоритети України / С. П. Денисюк // Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2013. – № 3 (34). – С. 7–20.
2. Єрмілов С. Ф. Державна політика енергоефективності в українському та європейському контексті / С. Ф. Єрмілов // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 2. – С. 27–42.
3. Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 № 575/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575/97-вр>.
4. Закон України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 № 74/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр>.
5. Заремба І. М. Трансформація загроз енергетичній безпеці України на сучасному етапі / І. М. Заремба // Стратегія економічного розвитку України. – 2012. – Вип. 11. – С.124–127.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України» від 26.11.2014 № 676 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-п>.
7. Праховник А. В. Стан та перспективи інтеграції децентралізованої генерації в єдину систему енергопостачання / А. В. Праховник, О. В. Кулик // Праці ІЕД НАНУ. – 2006. – С. 39-42.
8. Слупський Б. В. Форми та методи державного управління електроенергетичною галуззю [Електронний ресурс] / Б. В. Слупський, А. В. Малюська. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/>
9. Ставицька О. Енергетична стратегія України в контексті європейської інтеграції / О. Ставицька // Корпоративне управління в Україні в сучасних умовах : монографія. – К. : КНТЕУ, 2011. – С. 128–149.
10. Стофт С. Экономика энергосистем: Введение в проектирование рынков электроэнергетики / С. Стофт. – М. : Мир, 2006. – 623 с.
11. Указ Президента України «Про затвердження Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 10.09.2014 № 715/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/715/2014>.

Statement of the problem. Objective need for the formation of state policy in the field of foreign power caused by factors that are determined by the functioning of the key features of that sphere. Among them is the status of electricity as part of the national economy, the existence of effective barriers to foreign trade activities in the electricity sector, the presence of natural monopolies

origin, the need for coordination of development plans for domestic and European electricity markets, pollution from the work stations.

Urgency. Problems of state foreign policy in the electricity sector at present being studied by scientists of the world and Ukraine. We must also resolve the issue of defining scientific bases towards developing appropriate public policy.

The purpose of the article – the formulation of theoretical principles of development of the state foreign policy in the electricity sector.

Our task was to study – to analyze the types of policy measures in the electricity sector, special principles and key priorities of the state policy in this area, define the purpose and objectives of this policy.

Summary. Effective foreign trade in electricity is possible if the regulation and control of natural monopolies; favourable conditions for competition among companies engaged in foreign economic activities in the electricity sector; state property management in the electricity sector; development and implementation of comprehensive state programs for the development of foreign trade activities in the electricity sector; ensuring energy security; compliance with reliability and quality of electricity exports; environmental management in the electricity sector; forming a rational pricing policy for the purchase of electricity companies engaged in foreign economic activities in the electricity sector, particularly its exports; licensing activities related to the production, transfer, supply of electricity, as well as its implementation for export.

Conclusions and outcomes. Special principles formation of state foreign policy in the electricity sector should be compared with those of its key priorities as ensuring energy security by increasing electricity exports. The task of the state foreign policy in the electricity sector based on the need to reform state regulation of foreign trade activities in this area in order to attract investment capital and software integration.